

Píše Lucie Storchová

(E*forum, 06. 11. 2013)

Od chvíle, kdy před dvěma lety nakladatelství Academia publikovalo šestý díl **Rukověti humanistického básnictví** (*Enchiridion renatae poesis Latinae in Bohemia et Moravia cultae*), se většina badatelů – natož pak dalších čtenářů – možná ani dostatečně nezamyslela nad tím, čím je tato příručka tak „jiná“. Jistě, kniha je to výjimečná. Představuje precizní práci, která završuje takřka stoletou snahu české klasické filologie zmapovat dílo a životní osudy českých humanistických básníků. Dílo, na jehož vydání odborná veřejnost čekala od poloviny 80. let a které uzavírá celoživotní výzkum dvou stálíc české neolatinistiky, Jana Martíňka a Josefa Hejnice. Může však na první pohled tak odtažitá záležitost, jakou je šestý díl biografického slovníku, vést k otázkám přesahujícím rámec úzké odborné specializace? Nelze si nepovšimnout, že v kontextu současných českých humanitních a sociálních věd kniha působí trochu jako návštěvník z jiné doby. Ani ne tak na rovině metodologie či obecně přístupu ke zpracovávanému materiálu, protože ten by jistě zvolili i někteří badatelé z nastupující generace. Šestý díl Rukověti ovšem skvělým způsobem ilustruje posun ve vědních politikách, a to především v souvislosti s jejich přechodem k akademickému podnikání, tzv. akademickému kapitalismu na přelomu tisíciletí.

Podobný projekt jako Rukověť humanistického básnictví by dnes nemohl vzniknout. Problém nespočívá ani tak v tom, že v průběhu devadesátých let došlo na poli výzkumu starší literatury v českých zemích k „baroknímu obratu“ a tzv. předbělohorská literatura se dostala z centra na periferii badatelského zájmu. Významnější je, že poslední díl Rukověti vychází v době, kdy je samotná možnost výzkumu přímo propojena s představami o akademické zakázce a poptávce a politikami vykazování, což ostře kontrastuje s pojetím, díky němuž Rukověť jako celek vůbec vznikla.

Podrobnosti o počátcích tohoto projektu jsou dostatečně známy, shrnuje je ostatně i Irena Zachová hned v úvodu nedávno vydaného svazku. Podívejme se však na ně z hlediska dobové vědecké praxe a vědních politik. Biografický slovník byl v poválečné klasické filologii považován za naprosto klíčový typ vědeckého výstupu, dnešními slovy „základního výzkumu“. Jan Martínek a Josef Hejnic (oba nar. 1924) byli zpracováním Rukověti humanistického básnictví pověřeni v rámci institucionálního úkolu nově vzniklé Československé akademie věd a věnovali se mu v letech 1953–1991 (!). Navzdory nejrůznějším komplikacím se autorům i vedení Kabinetu pro studia řecká, římská a latinská, kam projekt spadl od roku 1957, podařilo vyjednat prostor pro intenzivní a především výjimečně kontinuální zpracování obrovského množství latinských textů vzniklých především v poslední třetině 16. století. Na jeho základě sestavili Martínek s Hejnicem komplexní biografické dílo, které – a to naprosto

bez nadsázky – nemá obdoby ani v moderním zahraničním bádání o humanismu.

Autoři definovali oblast svého zájmu (a tudíž i parametry pro sestavení hesláře) zdánlivě neproblematicky – mělo se jednat o autory latinských či řeckých básní, kteří působili „od vladislavské doby do Bílé Hory“ a narodili se v českých zemích. V menším počtu případů se hesla týkala osob, jimž humanističtí autoři dedikovali své skladby, a zahraničních humanistů, kteří působili v českých zemích nebo k nim měli vztah. Systém autorského řazení byl opuštěn pouze v případě hesla věnovaného gratulačním básním (*carmina gratulatoria*). Celkově však bylo toto vymezení vším jiným, jen ne „bez předpokladů“. Již zvolená chronologie nápadně odkazuje k obrozeneckým narativům českých dějin. Významná je rovněž návaznost na koncept tzv. národního humanismu, na kterou upozornil nedávno Petr Voit – autoři Rukověti sice oproti tehdejšímu trendu poukazovali na význam latinské a řecké literatury, ale chápali ji jako *oddělenou* od vernakulárních literatur. Nikoliv náhodný byl také předpoklad „českých zemí“ (Čech, Moravy a částečně i Slezska) jakožto nedílného kulturního celku, jakkoliv se zde literární praxe výrazně odlišovaly a řada humanistických autorů se navíc stejně pohybovala v transnacionálním kontextu. Tato národní východiska projektu se však nakonec stejně trochu „rozostřila“ díky širokému empirickému záběru Rukověti (autoři např. obsáhli širší, tj. i pobělohorské období a volba žánrového definičního parametru „alespoň jedna řecká / latinská báseň“ vedla k tomu, že v Rukověti je věnován prostor i řadě autorů, kteří převážnou částí svého díla patří také k vernakulární sféře písemnictví).

Martínek s Hejnicem nejprve doplnili a přepracovali starší Truhlářův a Hrdinův slovník, pokrývající rámcově písmena A–C. První díl revidované Rukověti byl vydán v roce 1966, následovaly svazky publikované v letech 1966, 1969, 1973 a 1982. Šestý díl Rukověti, tzv. Dodatky, měl v celém projektu zvláštní význam. Podle původního plánu měla být Rukověť vydána v pěti svazcích, a to v nejkratším možném čase. Napovídalo by tomu rychlé tempo vydání prvních svazků; sotva si ostatně dnes dokážeme představit, že by mezi poslední rukopisnou korekturou a expedicí knihy uběhly sotva tři týdny. Od konce 60. let se prodlevy mezi odevzdáním do tisku a samotným vydáním znatelně prodloužily. Ve snaze urychlit tisk shromažďovali autoři od srpna 1964 všechny nové údaje a opravy do samostatného svazku, který měl spolu s rejstříky a oddílem věnovaným anonymním skladbám celý projekt uzavřít. Právě tyto postupně sbírané údaje se staly základem svazku vydaného v roce 2011.

V pozadí projektu stála rovněž snaha dosáhnout „úplného stavu poznání“, tedy zpracovat veškerý dochovaný materiál. Jednotlivá hesla Rukověti byla strukturována tak, aby podávala kompletní informaci o životě a všech dílech dotyčného humanistického básníka a jejich uložení v českých a zahraničních knihovnách. Náročným počinem bylo také zmapování všech příležitostných básní, kterých humanisté napsali za život často i několik desítek. Do hesel byl navíc vtělen také úplný přehled staršího bádání a existujících pramenů k danému humanistickému autorovi. Do hesláře Martínek s Hejnicem zahrnuli všechny autory, byť po nich zůstala dochována jen jedna jediná báseň. Takto široký záběr a kontinuální institucionální

zázemí vedly k řadě dalších badatelských výstupů. Martínek s Hejnicem publikovali od roku 1957 několik desítek zpráv a studií, které většina badatelů stále chápe jako aktuální „faktografický základ“ pro vlastní výzkum (např. Martínkova rozsáhlá studie Jan Hodějovský a jeho literární okruh z počátku šedesátých vyšla tiskem teprve loni).

Velmi výrazně se od současného standardu akademického výkonu a vykazování odlišuje také fakt, že kromě Martínka s Hejnicem se do přípravy Rukověti nezištně zapojila širší komunita klasických filologů včetně studentů či gymnaziálních učitelů. S touto nenápadnou solidaritou ostatně koresponduje samotné vydání šestého svazku – jen zmínka v copyrightu a závěrečné poděkování ukazují, že by vydání Dodatků nebylo možné bez „nebodované“ editorské a redakční práce Marty Vaculínové, která je současně jednou z mála specialistek na českou humanistickou literaturu. Martínek s Hejnicem ovšem brali zřetel na dobovou komunitu i jinak. Již na počátku 70. let začali řešit otázku, jak zpřístupnit biografickou část hesel zahraničnímu publiku, což je vedlo k myšlence vydat životopisné pasáže v latinském (!) překladu. Z tohoto plánu nakonec sešlo, ale Rukověť – nyní konečně přístupná jako celek – dodnes hraje roli v řadě projektů na poli kulturních dějin či dějin literatury dlouhého šestnáctého století. Právě ona se může do budoucna stát základem nejen pro analytické studie či syntézy, ale také pro další komplexní mapování jiných segmentů raně novověké literární produkce. V každém případě se však podobné projekty budou muset bolestivě vyrovnat právě s výše zmíněným akademickým kapitalismem. Že je nepůjde vykázat jako aplikovaný výzkum ani patentovat, je totiž zřejmé.